

Aarhus School of Architecture // Design School Kolding // Royal Danish Academy

Restaurering og bygningskunst

Bock, Lars Nicolai

Published in:
Arkitekten

Publication date:
2007

Document Version:
Tidlig version også kaldet pre-print

[Link to publication](#)

Citation for pulished version (APA):

Bock, L. N. (2007). Restaurering og bygningskunst. *Arkitekten*, (8), 29-33.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Tema: Restaurering

Det hører også til restaureringsfaget at tegne nye bygninger i en følsom og måske vanskelig historisk kontekst. Viden om stedlige traditioner og nye ideer kan forenes i berigende bygningskunst.
Cino Zucchi, Edificio D, infill på Giudecca, Venezia.

„Ordet og fænomenet er moderne. At restaurere et bygningsværk, det er ikke at vedligeholde det, reparere det eller genskabe; det er at reetablere det i en fuldfærdig skikkelse, som måske aldrig har eksisteret på noget bestemt tidspunkt.“

Viollet-le-Duc (1814-1879), fransk arkitekt og arkitekturteoretiker i Restaurering, Dictionnaire raisonné de l'architecture française du XIe au XVIe siècle – Tome 8, Paris 1866.

„Hverken offentligheden eller de som har ansvaret for offentlige monumenter forstår den egentlige betydning af restaurering. Det betyder den mest absolutte ødelæggelse, der kan overgå en bygning: en ødelæggelse intet kan redes fra: en ødelæggelse, der følger en falsk beskrivelse af den ødelagte genstand. Lad os ikke bedrage os selv, hvad denne betydningsfulde sag angår; det er umuligt, lige så umuligt som at få de døde til at stå op af graven, at restaurere noget, der engang var stort og smukt i arkitekturen.“

John Ruskin (1819–1900), kunstner, poet og kunstkritiker i The Lamp of Memory, 6. kapitel af The Seven Lamps of Architecture, London 1849.

„Alteswert skal ikke sammenlignes med romantikkens ruinkult, som ofte blot var en vælten sig i smerte over tabt storhed. Alteswert beror på det faktum, at i samme øjeblik noget er skabt begynder forfaldet. Mekaniske og kemiske kræfter opløser igen tingen i sine elementer og forbinder dem igen med den amorfe natur. Naturen opløser det lukkede, og så kommer nedbrydningen til at stå som et symbol på den uundgåelige, lovbundne forgængelighed. Dette rene lovmæssige kredsløb fryder det moderne menneske.“

Alois Riegl (1858–1905), østrigsk kunsthistoriker i Der moderne Denkmalkultur. Sein Wesen und seine Entstehung, Wien 1903.

„Kvaliteten af en restaurering eller andet bevaringsindgreb kan afprøves ved at tjekke hver enkelt nøgle efter arbejdets afslutning. Man får da et billede af, hvor meget der er mistet af det historiske indhold. Er originalsubstansen reduceret? I bekræftende fald hvor og hvor meget? Er autenticiteten svækket? Hvordan og i hvilken grad? Er narrativiteten formindsket? Fortæller bygningen samme historie som før? Identiteten kan næppe helt undgå ændringer, når overflader og bygningsdele behandles. Den påvirkes også af nye tilføjelser.“

Johannes Exner, professor, arkitekt, i Den Historiske bygnings væren på liv og død i antologien Fortiden – for tiden, Århus 2007.

RESTAURERING OG BYGNINGSKUNST

Af Lars Nikolaj Bock

At arbejde med restaurering er udfordrende og inspirerende for nogle arkitekter, men stillestående og tilbageskuende for andre. Hvordan kan det være?

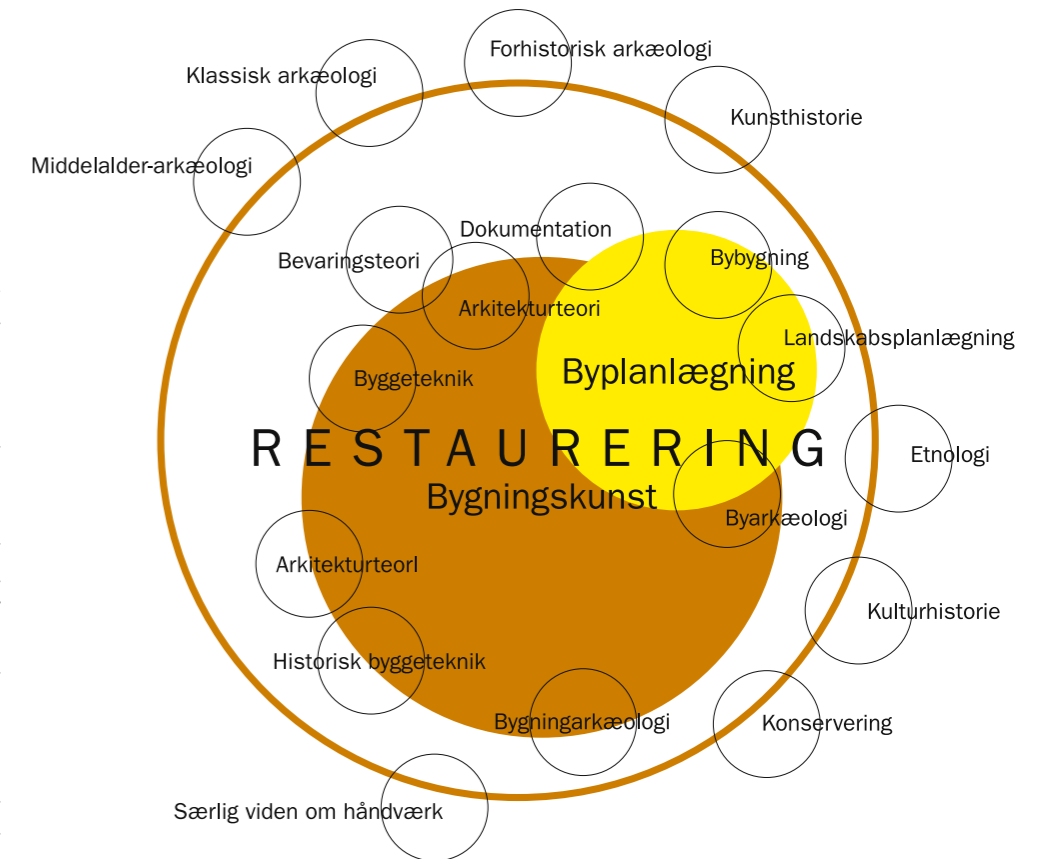
Restaurering er et mangetydigt ord brugt om et vanskeligt fænomen. Oprindeligt betegner det et indgreb, hvis hensigt er at 'styre tilbage' til en bestemt periode i en bygnings liv, men i dag fortøner betydningen sig. Ordet forstås på mange måder, med meget varierede arkitektoniske fremgangsmåder til følge.

Polerne i restaureringsdiskussionerne fra midten af 1800-tallet findes stadig blandt fagfolk, og på trods af gode intentioner, nedfældet i diverse chartre, omgås historiske bygninger stadig på måder, der med Viollet-le-Duc, John Ruskin og alle deres efterfølgere in mente, diskuteres – ikke mindst i forhold til chartrenes formuleringer. Det er en diskussion for de få; de fleste arkitekter kender intet til den!

Bygningskunst er et ord, der med den største selvfølgelighed bliver brugt af danske arkitekter, når de skal beskrive deres faglighed. Siden Kunstakademiets oprettelse i 1700-tallet, da arkitekturen kom til at indgå på linje med andre kunstarter, har det betydet, at arkitekturen sås som forankret i kunsten.

I Danmark ses et skel mellem arkitekter, der har gravet sig ned i to lejre: På den ene side dem, der primært ser sig som nyskabende 'kunstnere', og på den anden side dem, der primært arbejder med bygningsbevaring. Graver man sig langt nok ned, mister man udsynet. Har man imidlertid et ben i begge lejre, forekommer det destruktivt og uforståeligt, at et så vidunderligt og inspirerende fagområde skal lide under mangel på indsigt og udsyn.

I denne artikel bruges 'restaurering' i den omfattende og mangeartede betydning, ordet har fået gennem mere end 150 års historie. Det bruges altså ikke i betydningen 'genskabelse', men i erkendelse af at det umulige ord stadig er den dominerende betegnelse for en

Restaurering ses her som en disciplin, der omfatter hele bygningskunsten + noget mere. Både i teori og praksis berøres en del andre fag, der grænser op til arkitektfaget eller søges integreret i fagets selvforståelse.

ganske bred praksis i arkitektfaget. I virkeligheden mangler arkitektfaget et ord for den krævende og inspirerende proces, der omfatter både bevaring og skabende fornyelse – og under ét kaldes for restaurering.

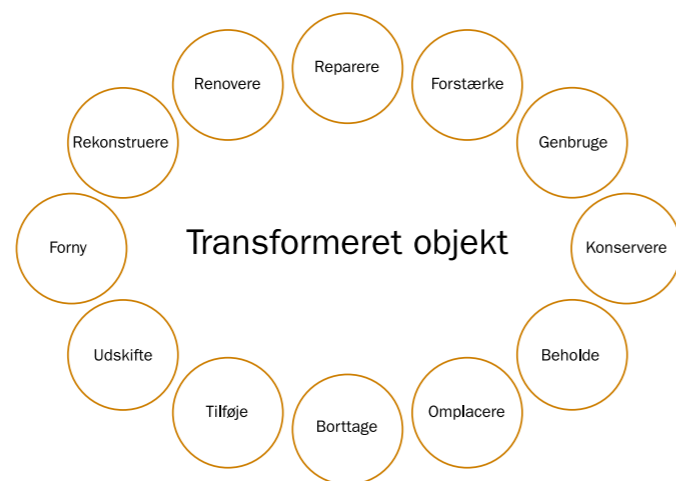
Restaurering omfatter hele arkitektfaget. Det er en disciplin, der bringer arkitekten i tæt kontakt med historiske bygninger, og det kendskab til arkitektur, som den praktiske udøvelse af faget giver, er inspirerende. Den viden, man får, giver veneration og glæde ved bygningskunst, hvor end man møder den – fra det lokale til det internationale. Faget giver udøveren en baggrund, der via praksiserfaringer rækkende fra bygningsvedligeholdelse til omfattende, designudfordrende transformation, bibringer resonant udøvelse af bygningskunst

– en klangbund, der vanskeligt kan undværes for en skabende arkitekt.

At praktisere restaurering er at praktisere bygningskunst plus noget mere, nemlig metodik. Arkitekten, der arbejder med restaurering, er ikke 'restaureringsarkitekt', men skal ligesom andre arkitekter være en god bygningskunstner, fordi man ved restaureringer ikke kan undgå at komme til at skabe. Ud over at beherske de kunstneriske, funktionelle og tekniske aspekter, som den generelle uddannelse berører, skal arkitekten, der arbejder med historiske bygningsværker, have kompetencer til at undersøge og forstå både objekt og kontekst grundigt.

En god restaurering kræver særlig indsigt i og specifik viden om en lang række forhold,

De bygningskunstneriske handlinger, der kan vælges af arkitekten i forbindelse med en restaurering, kaldes mange ting. Her er et udvalg, der beskriver indgreb med forskellig konsekvens, og som begrebsligt på den ene side forekommer relativt afklarede i forhold til hinanden og på den anden side lægger op til refleksion. Det danske sprog har ikke mange gloser, og mange ord er 'førfaglige', som betyder, at de kan bruges på mange forskellige områder, hvilket kan give faglige dialoger mangel på præcision.

der i øjeblikket må erkendes at ligge uden for den generelt uddannede arkitekts almene dannelsessfære. Endvidere kræves en særlig kunnen for at gennemføre en restaureringsopgave i praksis.

Restaurering er en naturlig del af samfundslivet. Huse skades, nedslides eller ændrer brug og må bearbejdes i nutiden, for at de med værdierne i behold kan bringes med ind i fremtiden. Det gælder også fredede bygninger.

Restaurering er ikke, som mange tror, en 'retro-aktivitet'. Det er faktisk en af modernitetens opfindelser – et produkt af det moderne. Det at ville bevare og udvikle eksisterende bygninger og byer på en bevidst måde er et resultat af moderne kultur.

Hvad man i begyndelsen af fagets historie ville værne om, var antikkens rester. Senere bliver det de store religiøse og politiske monumenter og senere endnu breder bevarings-tanken sig til alle mulige typer af bygninger og anlæg.

I nutiden er vi meget tæt på at ville bevare gode bygninger, der lige er blevet bygget, og dermed bliver det endnu tydeligere, at bevaring i den sidste ende er en kvalitetspræget og værdiladet indsats for at forbedre og sikre vores omgivelser ind i fremtiden.¹

Erindringen og det skabende

Selv om restaurering først gennem 1800-tallet defineres og udvikles som en arkitekturdisciplin, kendes tidligere bestræbelser på at bevare arkitektur og arkitekturelementer. Eksempelvis beskrives flere renaissancekunstneres og -arkitekters kamp for at redde antikke arkitekturværker og fragmenter fra pavernes stenhuggere, der brugte de bevarede bygninger som stenbrud. Det fortælles, at Michelangelo og Rafael protesterede mod brugen af sten og arkitekturdetaljer taget fra de antikke gravmæler langs indfaldsvejene til Rom. Ved at fjerne dem eller reducere dem mere, end hvad tidens tand allerede havde gjort, mistede man levn fra antikken, der i renaissance var kunstneres og arkitekternes kilde til inspiration.

Som genfødsel kan renaissance ses som en måde, hvorpå datiden gennem skabende handlinger gjorde brug af erindringer om fortiden båret af fysisk bevarede objekter. I antikkens Grækenland tillagdes erindringen en særlig betydning for den skabende kunst. I den græske mytologi fandtes en gudinde for erindringen, Mnemosyne, der ansås som mor til kunstens ni muser.

Grækernes måde at forstå sammenhængen mellem erindring og kreativitet er tankevækkende. Det giver mening, fordi begrebet erindring (båret af fysisk overleverede objekter) er tæt forbundet med begrebet bevaring og dermed også med restaurering og transformation. Men det er naturligvis ikke en sammenhæng, der giver løsninger eller retningslinjer for, hvorledes en restaurering skal eller kan gribes an, ligesom den heller ikke prædeterminerer egentlige restaureringsholdninger. Betydningen er af mere grundlæggende og inspirerende art, idet den fremadrettede mening med overhovedet at interessere sig for bevaring understreges kraftigt.

Det at skabe for fremtiden forudsætter altså bl.a. viden om fortiden. Et tomt hoved kan ikke skabe noget som helst! Men kreativitet fordrer også en frihed for historiens bindinger – en fri position hvorfra man vælger, hvad der er vigtigt at erindre, kunne man sige – og en længsel mod det nye og bedre.

Teori, holdninger og værdier

Det har oftest været arkitekter, der har stået for de praktiske restaureringsarbejder, men ikke alene arkitekter har blandet sig i, hvorledes arbejderne skulle udføres, eller hvilken retning de skulle tage. Det er således også kunst- og kulturhistorikere, der har defineret de første store restaureringsrammer, mens arkitekterne på en mere umælende og teoriløs måde har prøvet at udfylde disse rammer bygningskunstnerisk. Ser man på, hvad danske arkitekter har skrevet og sagt om restaureringsteori, fylder det ikke meget.

Det er tydeligt, at arkitekterne har brug for teoridannelser og formulerede tanker. I

de seneste år er der dukket kaskader af teorier op på arkitekturscenen, og nogle af dem danner hurtigt skole blandt de trendsøgende, der straks gifter sig med tidsånden. Med baggrund i en teori udråber arkitekter egne værker til 'ismer' i stedet for at lade eftertiden tage stilling til, hvor væsentlige indslag i arkitekturhistorien der er tale om. Det synes, som om det teoretiske i samspil med det grafiske har taget overhånd på bekostning af andre relevante fagdiscipliner.

Udøvelsen af bygningskunst har altid været betinget af, at arkitekten udviste overblik og repræsenterede en helhedstænkning, der sikrede et arbejdes relevans, dets substans og forankring i verden – i konteksten om man vil. Men vilkårene for at arbejde som arkitekt er under stadig forandring.

I Danmark har den gamle kunstakademiske tradition præget arkitektuddannelserne langt op i tiden. Denne tradition, der især var rettet mod at praktisere (dvs. at skabe bygningskunst) stod i princippet som noget selvstændigt eller adskilt fra den akademiske verden, der repræsenteredes af f.eks. universiteterne og disses forskningstraditioner.

Restaureringsdisciplinens afhængighed af bygningsforskning gør forholdet til den monokrome kunstneriske dominans i den kunstakademiske tradition ret problematisk. Det kunstneriske element og den selvopfattelse, mange arkitekter lægger for dagen, har gjort det svært at kombinere forskning og bygningskunst. Arkitekter har i årtier fravalgt mange af de fagdiscipliner, der udgjorde væsentlige professionelle dele af faget, for at koncentrere sig om det, man kalder 'fagets kerne', nemlig det kunstneriske. Man kan spørge: Hvad nu hvis der ikke er noget særligt inde i kernen ud over den brogede mængde af lidt tørre fagdiscipliner, der kan sælges? Måske er det dem,

Mange bevaringsværdige og fredede bygninger skal have nye funktioner, for at man på en meningsfuld måde kan bevare dem. Det vil indebære rumlige og formmæssige tilføjelser og ændringer.

Lade på Sejersgård i landsbyen Bjerager, af Lars Nicolai Bock, Realdania-konkurrence, 2005.

Ombygninger og tilføjelser er ofte nødvendige, hvis en historisk bygning skal ændre brug og have nyt liv. Den historiske proces synliggøres, og en berigende dimension af tid lægges til oplevelsen. Planerkollektiv, Museum der Arbeit i Hamburg.

der tilsammen danner og støtter det kunstneriske i faget?

Kravene om fordybelse, undersøgelse og dokumentation i sammenhæng med restaurering har givet fagområdet problemer i de arkitektkredse, der spejler sig selv som kunstnere. I en faglig forståelse, hvor arkitektur er reduceret til kun at være kunst, er der ikke plads til tidkrævende undersøgelser og dokumentation. Sidstnævnte discipliner har derimod en lang tradition i universitetsregi, men universiteterne har ikke den kunstneriske dimension.

Lige så umuligt det vil være at udvikle et kvalificeret restaureringsfagligt univers i universitetsregi uden den bygningskunstneriske tradition som ballast, lige så umuligt er det at fastholde dette univers i en kunstakademisk tradition, hvor det at undersøge kontekst systematisk (også kaldet bygningsforskning eller dokumentation) ses som noget overflødig eller trættende.

Arkitektfaget har brug for en ny form for fordybelse. Her spiller det teoretiske aspekt ved restaurering en rolle. For uden teorierne og de mange tanker om, hvad der er vigtigt at få med af værdier ind i fremtiden, er alle løsninger vilkårlige, når vi taler om bevaring. Man kan ikke bare lægge hovedet på skrå og sige: 'Det er pænt, derfor bevarer vi det.' Bevaring bør ikke være blot en smagssag.

Arkitektfaget har en række iboende discipliner eller vidensområder, hvoraf nogle knytter an til andre fag, der grænser op til arkitektfaget eller overlapper dele af dette – ligesom arkitektfaget overlapper dele af andre fag. I en tid med fokus på tværfaglige samarbejder, og hvor begrebet kompetence stilles over for begrebet faglighed, er det være vanskeligt at afgrænse en snæver kerne i et fag.

Det står klart, at bygningskunstudannelserne er utilstrækkelige, hvis der skal opnås mere ambitiøse kompetencer og kvalifikationer til at foretage indgreb i historiske bygninger. En arkitekt skal kunne få gode ideer og udføre inspirerende skitseprojekter. Men arkitekten, der arbejder med at skitsere i, på eller

til en historisk bygning skal kunne noget mere end at få ideer – noget mere end at kende de nyeste arkitektoniske moder.

Han skal kende kontekst og bygning i detaljer, have set og forstået historiske spor, kende bygningens udviklingsperioder, og endelig skal han have et så godt overblik, at han kan værdisætte de elementer, huset består af, inden de formmæssige valg træffes. Hvis man ikke ved noget eller får noget at vide ved at undersøge tingene, kan man heller ikke sige noget væsentligt – og viden kan være forstyrrende for troen!

I begyndelsen af 1500-tallet havde Paracelsus en poetisk, men også klar beskrivelse af forholdet mellem det at vide og det at værdisætte noget. Han skrev: *Den, der intet ved, elsker intet. Den, der intet kan, forstår intet. Den, der intet forstår, er uden værdi. Men den, der forstår, elsker også, oplever, ser. Jo større forståelse af en sag, jo større kærlighed ...*

Paracelsus' formanende tekst er tilsyneladende adresseret til begrebet kærlighed i almindelighed, men får langt videre betydning, hvis man også medtænker menneskers relationer til den fysiske verden – til tingene – og dermed også til arkitekturen.

Man kan spørge: Giver det mening at vurdere noget, man ikke ved noget om?

Viden er en fornuftig forudsætning for værdisætninger, og det er derfor logisk, at man udarbejder en dokumenterende bygningsundersøgelse, inden man foretager en vurdering. Bygningsundersøgelser er altså en uundværlig del af ens systematik og metode.

Arkitektens viden bliver til et grundlag, en slags platform, hvorfra det kreative kan udspille sig. Således imødegås og overgås vilkårlige og smagsprægede løsninger.

Pænhedens triumf

Bygningskunstnere tænker typisk i form- og designkoncepter. Hvis ikke man kan implementere et idémæssigt koncept i alle helheder og detaljer, får projektet et 'knæk'. Skæve ting og uregelmæssigheder, der repræsenterer det varierede liv, en bygning har gennem-

levet, forstyrrer konceptet. De får derfor ikke mange chancer – de er i vejen.

Formudtrykket skal være konsekvent, rummene skal være rensede, og så kan det ikke nytte, at der sidder en rest af et slidt panel på en væg. Det forstyrrer udtrykket og fratager bygningskunstneren muligheden for at skabe arkitektoniske rum.

Men ligesom helstøbt arkitektur kan give oplevelser, kan de mange spor af hændelser, en bygning har været igennem, være stærke oplevelser for sanser og forståelse. Sporene af tid og de skæve elementer frembyder muligheder for at stille spørgsmål og undre sig, for at mennesker kan fremkomme med tolkninger, altså flere muligheder end det rensede rum. Men det er almindeligt, at arkitekterne ikke vil have, at folk skal stille den slags spørgsmål, eller i det hele taget komme i tvivl om konceptets ideelle renhed. Det skyldes måske det fokus der har været lagt i deres uddannelse: Det monokrome æstetiske univers.

Position og fremtid

Arkitekternes opfattelse af modernismen og måden at lægge afstand til fortiden på har påvirket restaureringsdisciplinens position i faget. At beskæftige sig med fortiden ses stadig af mange som det samme som at fornægte det nye og fremtiden.

Det forhold, at kontekst, tid og formgivning hænger sammen i det moderne liv, synes kun at være af dyb interesse for få arkitekter. Samfundsrelevante værdidiskussioner må blandt arkitekter udbredes til at omfatte den kontekst, vi alle lever i. Det nødvendiggør imidlertid, at arkitektstanden på akademisk vis begynder at forholde sig til de metodiske muligheder og fordringer der er i faget, f.eks. til bygningsundersøgelser, by- og kulturlandskabelige undersøgelser, brugt som inspirerende og kvalificerende grundlag for projekter.

Restaureringsbegrebet omfatter alle skatrin: Fra detaljer til helheder, fra det regionale til det internationale. Holdninger, udgangspunkter og målsætninger varierer til stadighed, hvad enten det er en lille bygning

Vedligeholdelse og næsten anonyme ændringer vil ofte være en del af opgaven for arkitekten, der restaurerer. Her er intet heroisk eller personbåret genialt at fotografere til de kulørte fagtidsskrifter. Tårndetalje fra middelalderlig kirke i Daler.

eller et større monument, der skal vedligeholdes eller transformeres, eller en by eller kulturlandskab, der skal bevares, fornyes, udvikles eller genoprettes.

En 'restaureringsuddannelse' er altså med sit fokus på metodik rettet mod hele den fysiske verden.

Det fremhæves, at 60–80 pct. af de fremtidige opgaver inden for byggeriet vil omhandle bevaring og genbrug. Der ses da også en stigende efterspørgsel på arkitekter, der ser betydningen af en sammenhængende bygningskunstnerisk arbejdsproces, og som har kompetencer til at undersøge og indhente viden, dokumentere, værdisætte, programmere, skitsere, projektere og i det hele taget udvikle vores arkitektoniske kulturarv.

Polariseringen mellem bygningskunstnere, hvis kritik er som fastkørt i rillen på en gammel lp-plade, og bevaringsfolk, der stædigt kæmper videre, bør mildnes ved oplyst dialog. Holdningerne til restaurering er heldigvis mangfoldige og i konstant udvikling, i vores kultur og hos den enkelte arkitekt. Men det bør være et fælles vilkår, at arkitekter må tilegne sig optimale kompetencer og uanset ståsted skærpe følsomhed, tanker og syn for bedre at kunne danne sig en gennemtænkt, bevidst og formuleret holdning til hver enkelt restaureringssag.

Med det gamle som platform kan oplyst forandring tilføje nyt udsyn og på samme tid repræsentere engagement, viden, respekt, ydmyghed, formvilje og skaberglæde.

1. Jf. Rem Koolhaas: Preservation is Overtaking Us, Future Anterior, Vol. 1, Number 2, 2004.

Lars Nicolai Bock er arkitekt MAA, lektor ved AAA, Institut III – Den Arkitektoniske Kulturarv, hvor der arbejdes med transformation, restaurering og bygningskunst.

Også til mere betydelige monumenter, som fremstår med høj grad af originalitet og autenticitet, kan man tilføje kultiverede nye arkitektoniske elementer. Karljosef Schattner, ny trappe til Diözesanmuseum i Eichstätt. Alle fotos: Lars Nicolai Bock.

